

MONUMENTS D'HOMENATGE, CARRERS I PLACES DEDICATS A SIR ALEXANDER FLEMING A CATALUNYA

BRUGUERA i CORTADA, Miquel

Unitat d'Estudis Acadèmics. Col·legi de Metges de Barcelona. Barcelona (Barcelonès). mbruguera@comb.cat

Rebut: 6 de febrer de 2019

Acceptat: 4 d'octubre de 2019

PARAULES CLAU:

- *Alexander Fleming*
- *Estatues de metges*
- *Carrers amb nom de metge*
- *Catalunya*

RESUM: Descriu els monuments d'homenatge, en forma d'estàtues o plaques, dedicades al Dr. Alexander Fleming que hi ha a Catalunya, així com el nombre de vies urbanes, carrers i places que duen el seu nom en les poblacions catalanes, com a manifestacions de l'afecte i l'admiració que es té en el nostre país al descobridor de la penicil·lina. Es compara la freqüència d'aquestes mostres físiques d'homenatge amb la que hi ha en altres països, com Anglaterra i Itàlia.

PALABRAS CLAVE:

- *Alexander Fleming*
- *Estatuas de médicos*
- *Calles con nombre de médico*
- *Cataluña*

RESUMEN: Describimos los monumentos de homenaje, en forma de estatuas o placas, dedicadas al Dr. Alexander Fleming que hay en Cataluña, así como el número de vías urbanas, calles y plazas que llevan su nombre en las poblaciones catalanas, como manifestaciones del aprecio y la admiración que se tiene en nuestro país al descubridor de la penicilina, en comparación con las muestras físicas de homenaje que hay en otros países, como Inglaterra y Italia.

KEYWORDS:

- *Alexander Fleming*
- *Statues of doctors*
- *Doctors name street plates*
- *Catalonia*

ABSTRACT. MONUMENTS OF TRIBUTE AND STREETS AND PUBLIC SQUARES DEDICATED TO SIR ALEXANDER FLEMING IN CATALONIA:

We describe the monuments of tribute in the form of statues or name plates dedicated to Dr. Alexander Fleming in Catalonia, as well as the number of thoroughfare, streets and public squares, which bear his name in the Catalan towns, as manifestations of affection and admiration in our country for the discoverer of penicillin. The frequency of these physical demonstrations of tribute is compared to that in other countries, such as England and Italy.

CITACIÓ DE L'ARTICLE: BRUGUERA i CORTADA, Miquel. "Monuments d'homenatge, carrers i places dedicats a Sir Alexandre Fleming a Catalunya". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2020; 72: 103-113. <http://doi.org/10.1344/gimbernat2020.72.6>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Miquel Bruguera i Cortada, 2020.

DOI:10.1344/gimbernat2020.72.6

INTRODUCCIÓ

Sir Alexander Fleming és, sense cap dubte, un dels homes més admirats i a qui s'han retut més tributs de respecte i agraïment pel seu descobriment de la penicil·lina, però segurament en cap lloc com a Espanya se li han fet tants homenatges ni hi ha més testimonis de l'afecte popular en forma de monuments erigits en el seu honor i de carrers, en ciutats grans i pobles petits, que duen el seu nom.

Aquesta estimació i admiració a Fleming es va poder constatar durant la seva visita a Espanya del 28 de maig al 15 de juny de 1948, vint anys després del seu descobriment, visita que va durar gairebé vint dies i va començar per Barcelona, que es el lloc on s'hi va estar més temps, i va seguir per Sevilla, Córdoba i Jerez, i va acabar a Madrid.¹

Fleming, invitat per l'Ajuntament de Barcelona per iniciativa del Dr. Lluís Trias de Bes, que era el director de l'Hospital d'Infecciosos, actualment Hospital del Mar, va ser passejat per les Rambles i pel Barri Gòtic, invitat a espectacles com una cursa de braus, ball flamenc, partit de futbol internacional Espanya – Irlanda, i excursions a Montserrat i Sitges. Se'l va fer doctor *honoris causa* de la Universitat de Madrid i acadèmic d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.² Les multituds es congregaven en els llocs que Fleming visitava, especialment per les Rambles de Barcelona, aclamant-lo i expressant-li afecte i agraïment, alhora que la premsa es feia ressò de la visita amb articles i reportatges fotogràfics.

En aquest article ens proposem descriure els monuments que van ser erigits a Catalunya en homenatge al Dr. Fleming, així com determinar el nombre i localització dels carrers que porten el seu nom.

MONUMENTS D'HOMENATGE AL DR. FLEMING

Per identificar els monuments que hi ha a Catalunya dedicats a Fleming hem consultat l'arxiu de Monuments Commemoratius de Catalunya —Secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans— en què consten l'autor, tipus de material amb què està fet, les característiques escultòriques, l'any de la seva inauguració, lloc on està instal·lat i com es va pagar.³

Hi ha set monuments a Catalunya dedicats al Dr. Fleming. El primer es va posar a Mataró el 1955 a la plaça del Dr. Fleming. És una làpida de marbre situada en un mur, amb un medalló de bronze en relleu, amb el retrat de Fleming de mig perfil i el d'una figura femenina que li fa un petó al front. L'autor va ser l'artista Jordi Arenas Clavell, i l'obra encarregada per l'Ajuntament de la ciutat.

El següent es va posar el 1956 a Barcelona. És un bust de marbre del Dr. Fleming dins d'una fornícula de pedra, damunt la qual hi ha un escrit que diu "Barcelona a sir Alexander Fleming". L'autor de l'obra es José Manuel Benedicto García. Està situat en els Jardins del Dr. Fleming, darrere de l'edifici de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya (Fig. 2). El monument va estar sufragat pels bombers i empleats de l'Escorxador de Barcelona.

L'any 1958 es va inaugurar un monument dedicat a Fleming, un bust de bronze sobre un peu de marbre de l'escultor Ricard Sala Olivella, a l'avinguda del Dr. Fleming a la ciutat de Lleida (Fig. 3), amb la inscripció LLEIDA/AL/DR. FLEMING.

En els primers anys de la dècada dels seixanta es van inaugurar tres monuments més a Catalunya, un monòlit de pedra amb l'efígie de Fleming, de l'escultor Camil Fàbregas Dalmau, a la plaça Dr. Fleming de Sabadell, que va encarregar personalment l'alcalde Marçet a l'autor (Fig. 4). Una estàtua de mida natural a Terrassa, que representa el Dr. Fleming en bata blanca, de Ferran Bach Esteve, situat a la plaça Dr. Fleming, que fou pagada mitjançant subscripció popular (Fig. 5). També una escultura a Olesa de Montserrat, constituïda per un bloc de pedra de forma trapezoïdal on hi ha col·locat un medalló amb el retrat de Fleming en relleu, de l'escultor Amadeu Pastor Volta, situat davant de l'estació dels Ferrocarrils de la Generalitat, realitzat l'any 1961, en commemoració del 80è aniversari del naixement de Fleming (Fig. 6).

Un setè monument, un bust de bronze del Dr. Fleming fet per Lluís Curós Morató, fou robat del seu emplaçament al carrer de Sant Rafel (entrada a l'Hospital d'Olot) i no s'ha recuperat (Fig. 7).

També ha desaparegut un bust del Dr. Fleming que hi havia a l'interior de l'Hospital del Mar, on s'hi havia col·locat quan es va inaugurar el Departament d'Investigació de l'Hospital, que actualment es l'Institut Municipal d'Investigació Mèdica (M. López, comunicació personal). El bust encara hi va ser fins la darrera remodelació de l'Hospital.

Catalunya es la regió d'Espanya on hi ha més monuments dedicats a Fleming. Set d'un total de 16, estan a Catalunya. Els altres nou estan ubicats a Astúries, on n'hi ha dos, l'un a Gijón i l'altre a Oviedo; al País Basc n'hi ha dos més, un al barri de Zabala de Bilbao, i l'altre a la Conxa de Donosti; i altres a Madrid, a Sevilla, a Santander, a Alcañiz (Teruel) i a Villafranca de Arosa (Pontevedra).

El nombre de monuments dedicats a Fleming és molt superior a Espanya que no pas al Regne Unit, pàtria de Fleming, on hi ha un bust a Ayrshire, la població en què va néixer Fleming, i un altre de bronze al petit museu dedicat a Fleming al laboratori que tenia el doctor a l'Hospital St. Mary's.⁴

Les estàtues als carrers tenen la finalitat de recordar-nos personatges als què se'ls hi té respecte i admiració per la seva obra artística, política, militar o professional. D'estàtues commemoratives de persones se'n veuen a totes les grans ciutats europees i foren molt apreciades al segle XIX i a principis del segle XX, però en els darrers anys se n'ha reduït el nombre, potser perquè tenen un cost massa elevat o per altres raons, com seria la d'obstaculitzar el trànsit, tan dens en totes les ciutats grans.

CARRERS AMB EL NOM DE DR. FLEMING A LES POBLACIONS CATALANES

Una de les maneres usuals d'honorar els grans homes i les grans dones es posar el seu nom a un carrer o a una plaça, perquè és una forma d'expressió viva, i generalment permanent, d'agraïment per la feina que van fer i de respecte pel que van ser. Els metges estan força ben representats entre les personalitats en honor de les quals s'ha posat el seu nom a un carrer, en reconeixement a la seva labor científica. En la nadala del Col·legi de Metges de Barcelona de l'any 1999, dedicada als carrers de Barcelona amb nom de metge, n'hi incloïem 62.⁵ Per quantificar el nombre de carrers amb el nom de Dr. Fleming a Catalunya, hem consultat un estudi de l'Institut Cartogràfic de Catalunya que fa un inventari dels noms dels carrers de totes les poblacions catalanes,⁶ i se'ls classifica a partir de noms geogràfics, de vegetals o minerals, de sants, santes o marededéus, i de noms de persones, subdividint-les entre científics, artistes, militars, eclesiàstics o monarques, fet que ens permet conèixer no únicament el nombre total de carrers que duen el nom de la mateixa persona, en el nostre cas el de Dr. Fleming o Alexander Fleming, sinó que també permet comparar la freqüència amb què diferents personatges tenen un carrer dedicat en el total de poblacions catalanes.

A Catalunya hi ha 88 poblacions que tenen una via urbana que porta el nom de Dr. Fleming, el que situa al Dr. Fleming en la setzena posició del llistat de persones que tenen més carrers amb el seu nom i la primera entre els estrangers, seguit del papa Joan XXIII, que és el número 28 de la llista general, amb un carrer al seu nom en 47 poblacions. Els personatges amb més carrers dedicats a Catalunya són Pau Casals, amb 237 carrers, seguit per Jacint Verdaguer amb 236.

Per altra banda hem revisat, en el marc d'un estudi propi encara no publicat, els nomenclàtors de carrers de totes les localitats de Catalunya de més de 20.000 habitants, un total de 105 poblacions, i hem seleccionat les vies urbanes, carrers, places, avingudes o passatges, que tenen el nom d'un metge o d'una metgessa. En aquest estudi es comprova que el Dr. Fleming és el que té més carrers amb el seu nom, 63, seguit per Ramón i Cajal amb 46 i per Josep Trueta i Jaume Ferran, tots dos amb 31 (Taula 1).

**TAULA 1 . METGES AMB MÉS CARRERS AMB EL SEU NOM
A LES CIUTATS DE CATALUNYA DE MÉS DE 20.000 HABITANTS**

Fleming.....	63
Ramón y Cajal	46
Trueta	31
Ferran	31
Barraquer	17
Robert	16
Miguel Servet.....	14
Puigvert	10

La tendència a batejar carrers i places amb el nom del Dr. Fleming no és exclusiva de les poblacions catalanes, sinó que també succeeix a la resta d'Espanya. Al mirar en quantes capitals de províncies espanyoles hi ha un carrer o una plaça o una avinguda dedicada a Fleming, hem vist que en totes, menys en sis, Girona, Tarragona, Logroño, Segovia, Huesca i Vitòria, hi ha el carrer, la plaça o l'avinguda del Dr. Fleming. En total 44 capitals de província espanyola tenen una via urbana batejada amb el nom del Dr. Fleming, el què representa el 88 % de les capitals de província. Aquesta proporció es molt més alta que en les capitals de província italianes i en les capitals dels comtats (*counties*) anglesos, que són el equivalent de les nostres províncies.

La proporció de ciutats espanyoles amb carrers amb el nom del Dr. Fleming és molt superior a l'observada a les capitals de província italianes, 20 de 55 a Itàlia i en les capitals dels comtats anglesos, 15 de 47 (Taula 2).

TAULA 2. CARRERS DEDICATS A SIR ALEXANDER FLEMING		
PAÍS	NÚM. DE PROVÍNCIES	NÚM. DE CARRERS O PLAÇES DEDICATS AL DR. FLEMING
Espanya	50	44 (88%)
Itàlia	55	20 (36%)
Anglaterra	47	15 (32%)

COMENTARIS

En aquest article es confirma amb dades objectives i mesurables la gran admiració que es té per la figura del Dr. Fleming, superior a la que s'observa al seu propi país o en un altre país europeu com és Itàlia.

Aquest respecte i admiració es va constatar en la visita que Fleming va fer a Espanya, l'any 1948, en què se'l va considerar com un benefactor de la humanitat pel seu descobriment. Les multituds es congregaven en els llocs que Fleming visitava, alhora que la premsa es feia ressò de la visita, amb articles i reportatges fotogràfics. Potser l'aïllament en què havia viscut Espanya després de la Guerra Civil, justificava la il·lusió que feia als espanyols la visita d'una personalitat estrangera admirada, que demostrava interès en conèixer el nostre país. Potser el bany de masses que va tenir Fleming en aquesta visita explica un moviment d'ajuntaments i altres entitats per no voler quedar-se enrere en el seu homenatge a Fleming; així apareixen iniciatives en diverses ciutats espanyoles per erigir monuments dedicats al personatge i retolar carrers amb el seu nom.

Pot sorprendre el contrast entre el gran nombre de estàtues dedicades a Fleming i de carrers que porten el nom de Doctor Fleming i la raresa amb que es troba alguna manifestació d'homenatge als que realment fabricaren el medicament que ha salvat tantes vides, els Drs. Howard Florey⁷ i Ernest Chain,⁸ que van compartir el premi Nobel de 1945 amb Fleming, i que lideraven un potent equip de científics dedicats a la producció de penicil·lina des d'Oxford. Només he trobat menció d'una estàtua a Florey a Adelaida (Fig.8), la ciutat australiana en què va néixer, i cap dedicada a Chain.

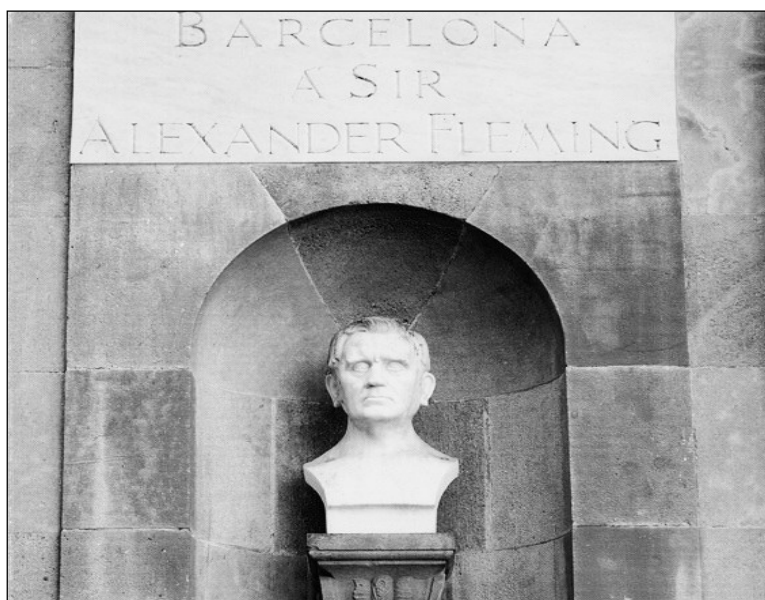
Sembla que després de les primeres administracions de penicil·lina subministrada per Howard Florey amb finalitat terapèutica, es va iniciar una potent campanya mediàtica promoguda per la direcció de l'Hospital St. Mary's per posar a l'aparador a Fleming com a descobridor de la penicil·lina, sense mencionar els altres investigadors, que segurament havien fet una feina molt més valuosa que la de Fleming. La simpatia d'aquest personatge i la seva facilitat pel contacte amb la premsa van determinar que s'acabés associant la imatge de la penicil·lina amb Fleming i no amb els que la varen fabricar, als qui hi hauríem d'estar més agraïts.⁹

NOTES

1. VILLALOBO POLO, Eduardo. "Alexander Fleming: 70 años de su visita a España". A: *Semáforo* [Madrid], 2018; 66: 10-15.
2. El seu discurs d'ingrés fou publicat íntegrament a la revista "*Anales de Medicina y Cirugía*", en el número 39, de setembre de 1948, que aleshores era la revista de Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. La publicació també conté un ampli reportatge fotogràfic de l'acte. A l'arxiu de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya es conserva un exemplar amb dedicatòria manuscrita del Dr. Alexander Fleming, en record d'aquest esdeveniment. Vegeu: PUJOL i ROS, Joan; ESCUDÉ i AIXELÀ, Manuel M. "L'impacte de la visita d'Alexander Fleming a Barcelona l'any 1848". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2010; 54: 173-195.
3. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Monuments commemoratius de Catalunya*. [En línia] Barcelona: Institut Estudis Catalans, 2019. <<https://monuments.iec.cat>> [Consulta: 23 agost 2019]
4. BROWN, K. *Alexander Fleming Laboratory Museum. A Guide*. London: St. Mary's NHS Trust, 2000.
5. BRUGUERA, Miquel. *Els carrers de Barcelona amb nom de metge*. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1999. 24 p. (Col·lecció de Nadales, 5).
6. PARELLO, Miquel. *Els noms de carrers i places a Catalunya*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2008. Consultable a: <http://www.icgc.cat/content/download/47998/330133/version/1/file/els_noms_de_carrers_i_places_de_Catalunya.pdf> [Consulta: 12 setembre 2019]
7. FENNER, Frank. "Florey, Howard Walker (1898–1868)". A: *Australian Dictionary Biography*. Melbourne: Melbourne University Publishing, 1966-2012. 18 volums.
8. FRESQUET, José Luis. *Ernest Boris Chain (1906–1979)*. [En línia] <<https://historia.de.la.medicina.org>> [Consulta: 12 setembre 2019]
9. SIERRA, Xavier. *La historia de la penicilina (II): Experimentando la droga mágica*. [En línia] <<https://xsierra.blogspot.com/201>> [Consulta: 10 agost 2019]

Figura 1. Placa en homenatge al Dr. Fleming a Mataró. (Foto: Nieto, Jesús; Safont-Tria, Glòria. Passejada per les escultures públiques de Mataró. Mataró: Associació de Veïns de Mataró-Centre, 2006).

Figura 2. Estàtua al Dr. Fleming a Barcelona. (Foto: Arxiu RAMC).

Figura 3. Monument de Lleida al Dr. Fleming.
(Foto: Arxiu Municipal de Lleida).

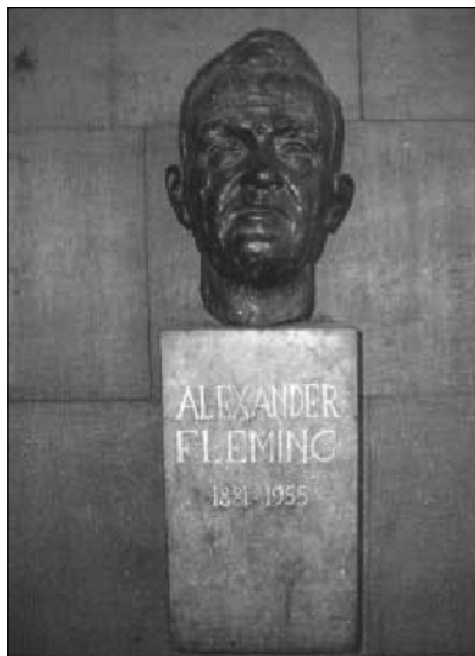
Figura 4. Monòlit dedicat al Dr. Fleming a Sabadell.
(Foto: Andrino Muñoz, Miguel).
L'escultura urbana com a nexa de convivència: identitat i reflex de el lloc en l'àrea del Vallès. *Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2002*.

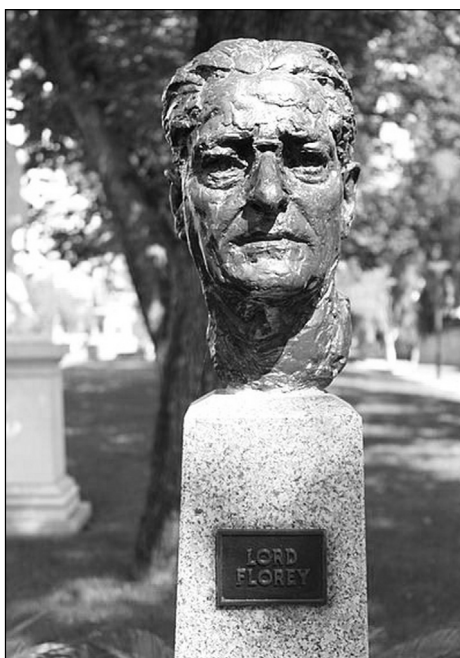
Figura 5. Estàtua del Dr. Fleming a Terrassa.
(Foto: Andriño Muñoz, Miguel. L'escultura urbana com a nex de convivència: identitat i reflex de el lloc en l'àrea del Vallès. *Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2002*).

Figura 6. Medalló del Dr. Fleming a Olesa.
(Foto: Mapa del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona).

Figura 7. Bust que estava a Olot i va ser robat. (Foto: Borrell i Sabaté, Miquel. Les terres gironenes. Escultures a la via pública. Girona: Diputació de Girona, 2006).

Figura 8. Bust en homenatge a Howard Florey, North Terrace, Adelaide, 5000 North Terrace, Adelaide, 5000. (Foto: Wikimedia commons).

